

quod lex propriè dicta est mensura humanorum actuum, subindeque rationem veræ & strictæ legis, respectu creaturarum irrationalium, non videtur admittere.

CAPUT III.

De lege naturali.

§. I.

Quid sit lex naturalis.

1. Ex naturali est dictamen quoddam rationis naturalis; à natura vel ab Authore naturæ nobis inditum, non solum ostensivum boni & mali, sed etiam præceptivum.

Prima pars patet, lex enim consistit essentialiter in actu intellectus, seu dictamine rationis, ut cap. i. ostendimus: unde lex naturalis debet consistere in judicio seu dictamine rationis naturalis, & à natura seu Authore naturæ indito, juxta illud Apostoli. *Habemus legem scriptam in cordibus nostris. Unde Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte cap. 9. ait, Nullam animam esse qua ratiocinari possit, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Et Ambrosius lib. 9. epist. 71. *Ea lex (inquit) non inscribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profuso quodam naturæ fonte in singulis exprimitur.*

2. Secunda vero pars, nempè quod tale dictamen, non solum sit ostensivum boni & mali, sed etiam præceptivum, constat ex dictis cap. i. ubi ostendimus legem essentialiter consistere in actu imperii, cum legis sit præcipere seu imperare, & illa sit actus prudentia, quæ præceptiva est.

Confirmatur: Lex naturalis nihil aliud est quam participatio legis æternæ in creatura rationali, ut docet D. Thomas h̄c quæst. 91. artic. 2. & constabit ex infra dicendis: Ergo non consistit in dictamine & judicio solum ostensivo boni & mali, sed etiam præceptivo. Consequentia pater, quia lex æterna, prout sic, est præceptiva: Ergo id quod per modum legis eam participat, participat essentialiter vim præcipendi.

3. Ex his colligitur primò, hæc tria quæ alias eadem putari possent, esse distingenda, legem naturæ, conscientiam, & synderesim. Nam lex naturæ est ipsa ordinatio divinæ voluntatis, nobis impressa. Synderesis lumen ipsum naturale intellectus, per quod ipsam Dei ordinationem naturaliter cognoscimus. Conscientia vero est ipsa actio mentis, quæ formaliter illam cognoscimus, seu judicium practicum, quo apprehendimus, seu judicamus, aliquid esse faciendum, vel non faciendum. Addo quod conscientia est de aliquo agibili in particuli, lex vero naturæ est regula universalis de agendis & vitandis in communione. Conscientia est de futuris, de præsentibus, & jam factis: lex naturæ tantum disponit de futuris, nec respicit jam facta. Demum conscientia potest esse erronea, rationi autem veræ legis erroneam esse repugnat.

4. Colligitur secundò, legem naturalem esse veluti partem quandam legis æternæ; nam lex æterna extendit se ad omnes creaturas tam rationales quam irrationalies, sicut divina providentia, at lex naturalis ad solam creaturam rationalem, id est ad homines & Angelos extendit. Unde lex

naturalis in brutis propriè non residet, quia licet ad ea quæ sibi naturaliter convenient, inclinacionem ab Authore naturæ habeant, hæc tamen inclinatio non se habet per modum cuiusdam directionis & præcepti, sicut in homine, sed per modum cuiusdam impressionis, quatenus scilicet Deus illis imprimet principia intrinseca ad agendum conformiter ad suam naturam, quæ impressio magis instinctus naturalis, quam lex naturæ, appellari debet.

5. Colligitur tertio, legem naturalem esse in se simpliciter unam, quia licet præcepta legis naturæ sint plura, omnia tamen connectuntur in fine ultimo naturæ humanæ, ad quem ordinantur, & radicaliter continentur in illo primo & universalissimo principio; *Bonum est faciendum & malum fugiendum*, quod est unum: unde ab unitate finis, & radicalis ac primi principij, lex ipsa naturalis, simpliciter una dicitur.

§. II.

Quenam pertineant ad legem naturæ?

6. Ad legem naturæ pertinent in primis notissima illa & universalissima principia practica, cui libet naturaliter nota: *Bonum est faciendum. Quod tibi fieri non vis, alteri neferis. Quæ non tam dicens sunt præcepta, quam præceptorum omnium principia.*

Secundò ad eandem legem pertinent omnia præcepta Decalogi, ea enim ex illis duabus, principiis lumine naturali inferuntur, ut constat de cultu Dei, de honore parentum, de homicidio, furto, & adulterio non faciendo, & de aliis, quæ non sunt bona, quia præcepta, & mala, quia prohibita, sed è contrario sunt præcepta, quia bona, & prohibita, quia mala, & naturaliter indecentia. Excipiendum tamen est præceptum de Sabbatho observando, quod aliquid habet juris positivi divini, & aliquid juris naturalis. Quatenus enim cultum Dei præcipit, est de jure naturæ; si quidem natura docet ac dicit, Deum, ob supremam ejus excellentiam, & propter collata beneficia, esse colendum. Sed quatenus præscribit certum diem potius quam alterum, est juris divini positivi: natura enim hunc diem non præscribit, sed Deus solus eum observandum Adamo & Evæ expressè præscriptis, ed quod, ut ait Scriptura, à creatione, seu ab omni opere quod patraret, die septimo requieverit; & sic duntaxat fuit veteris legis abrogatione, antiquatum per evangelicam, in qua Sabbaro dies Dominica, resurrectione Christi consecrata, colenda a nobis successit.

7. Tertiò omnes actus virtutum moralium sunt de lege naturæ, si spectentur secundum suam rationem genericam, sive in quantum sunt virtuosi; non vero si considerentur secundum seipso & in proprijs speciebus. Ita docet D. Thomas h̄c quæst. 94. artic. 3. ubi primam partem hac ratione demonstrat: *Ad legem naturæ pertinet omne illud ad quod homo inclinatur secundum suam naturam; inclinatur autem unumquodque naturaliter ad operationem sibi convenientem secundum suam formam, sicut ignis ad calefaciendum; unde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuiuslibet homini ad hoc quod agat secundum rationem, & hoc est agere secundum virtutem; unde secundum hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturali, dictat enim hoc naturaliter unicuique propria ratio ut virtuose agat.*

8. Secundam vero ex eo probat, quod multa secundum virtutem sunt, ad que naturam primò inclinat,

DE LEGIBUS.

127

inclinat, sed per rationis inquisitionem ea homines adinvenerunt quasi utilia ad bene vivendum, ut patet in actibus justitiae communitatæ, qui in emptione, venditione, alijsque humanis contractibus exercentur.

Utraque pars declarari potest hoc exemplo: Actus temperantiae v.g. secundum suam genericam rationem, seu ex genere suo, id est, quatenus est actus virtuosus, talis est ut in eum natura inclinet, siue ad legem naturæ dicitur pertinere. Quod autem per abstinentiam à carnis, & per jejunium quadragesimale, debeat exerceri, hoc non est a legge naturali, sed positiva, pender enim ex voluntate & præcepto Ecclesiæ.

9. Dices, omnia peccata non sunt contra naturam: Ergo nec omnes actus virtutum moralium, ad legem naturæ pertinent.

Respondeo quod licet omnia peccata non sint contra naturam animalem, seu omnibus animalibus communem, eomodo quo concubitus masculorum dicitur esse contra naturam: omnia tamen sunt contra naturam rationalem, id est contra rationem, quæ est natura hominis. Quod ut melius percipiat: Observandum est, in natura hominis tres distincti gradus, viventis, animalis, & rationalis. Si illa spectetur secundum gradum viventis, seipsum interficere dicitur peccatum contra naturam, quia quisque, quatenus est vivens, suam vitam conservare tenet, juxta illud Tullij cap. 1. Officiorum: *Principio generi animalium omni est à natura tributum, ut sibi vitam corporisque tuncatur. Si juxta gradum animalis consideretur, peccata nefanda carnis, ut sodomitæ, bestialitas, & mollities, dicuntur contra naturam, quia contra inclinationem naturalem, omnibus animalibus insitam, pugnant. Demum si natura hominis, secundum gradum rationalem, & propriam differentiam, quæ à brutis animalibus fecerintur, inspiciatur; omnia peccata dicuntur contra naturam hominis pugnare, quia omnia contrariantur rationi, quæ est hominis natura, ut docet D. Thomas supra quæst. 71. artic. 2. Nihilominus per antonomasiam duo priora genera peccatorum, pugnare contra naturam dicuntur, quia nefandissimum est id committere à quo bruta ipsa, nec non omnia viventia abhorrent.*

§. III.

Vtrum lex naturalis pati possit mutationem, dispensationem, aut interpretationem?

10. Dico primò, legem naturalem non posse pati mutationem propriè dictam, sed solum mutationem improprietatem, seu ex parte materiae.

Prima pars probatur: Tunc mutationem legis propriè dicta contingit, quando lex ipsa mutatur in se, vel quia desinit in se, ut quando ad tempus est lata, vel cum de justa sit iusta, vel quia abrogatur à superiori, vel ab illo per dispensationem restringitur: At nullo ex his modis lex naturæ mutationem pati potest; non enim potest per seipsum definire, quia non est lata ad tempus, sed sine termino. Neque potest de justa fieri iusta, cum nihil præcipiat quod non sit intrinsecè & ex natura rei boni, nihil prohibeat quod non sit intrinsecè & ex natura rei malum, neque enim bonum aut malum facit, sed ostendit. Non potest etiam à Deo abrogari, quia Deus non potest non præcipere aut non prohibere quæ jure naturali necessaria vel illicita sunt. Unde Tullius apud Lactantiū lib. 1. divin. inst. cap. 8. *Est vera lex rectaratio, naturæ congrua, diffusa per omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium ju-*

*bendo, vetando à fraude deterreat. Huic igitur legi nec prorogari fas est, neque derogari aliquid licet, nec tota abrogari potest. Nec vero personatum aut per populum foliis bac lege possumus, nec est querendus explanator aut interpres alius. Non erit alia lex Roma, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed & omnes gentes & omni tempore, una lex & sempiterna & immutabilis continabit. Denique dispensatio in illam cadere non potest, ut dicemus conclusione sequenti: Ergo mutationem propriè dictam pati non potest. Unde Gratianus distinet, cap. 1. *Naturale jus (inquit) inter omnia primum obtinet tempore & dignitate, capit enim ab exordio rationalis creature, nec variatur tempore, sed immobilitas semper permanet.**

11. Quod vero mutationem impropria, & ex parte materiae, in legem naturalem cadere possit, manifestum est; materia enim circa quam lex naturæ versatur, non semper eodem modo se habet, sed interdum variatur, propter alias circumstantias occurrentes; ex quo fit ut illud quod erat de lege naturæ, postea non sit de lege naturæ: v.g. de lege naturæ est quod depositum sit reddendum, quando res in deposito constituta non repetitur in damnum alicuius; sed quia potest contingere quod petatur in alicuius perniciem, tunc mutatur materia legis depositi, subindeque lex de reddendo debito mutatur improprie; nam antea dictabat depositum esse reddendum, quando scilicet non considerabatur hæc circumstantia, postea vero contrarium dicit ratione talis circumstantia. Semper tamen ratio legis naturalis invariata manet, illa enim solum dicit depositum esse reddendum, servatis debitis circumstantijs, subindeque dummodo id quod petitur, non vergat in detrimentum alicuius, & non aliter: Hoc autem nunquam variatur, nec variari potest, cum sit intrinsecè bonum, sicut colere Deum, & honorare parentes.

12. Dico secundò, nullam potestatem neque humanam neque divinam posse dispensare propriè in lege naturali, relaxando obligationem, immutatam materiam præcepti; benè tamen improprietatem, mutando materiam ex qua proxime legis obligatio oriebatur.

Probatur prima pars: Dupliciter tantum intellegi potest, quod fiat dispensatio in lege naturæ: Primò, manente illico ac in honesto, & naturæ rationali dissono, actu in quo dispensatur, mendacio v.g. vel adulterio: Secundò, ita quod per dispensationem actuus definat esse illicitus & in honestus, atque naturæ rationali dissonus: Sed neutrino modo potest fieri dispensatio in lege naturæ: Ergo repugnat ullam potestarem humanam vel divinam, propriè & directè dispensare in lege naturæ. Major patet, Minor etiam quod primam partem videtur manifesta, si enim Deus ita in lege naturali dispensaret, ut homo eliceret aliquem actum, qui non obstante dispensatione maneret illicitus, in honestus, & naturæ rationali dissonus, dispensaret illum ut peccaret, & actum intrinsecè malum eliceret, quod infinitè ejus sanctitati repugnat. Probatur vero quantum ad secundam: Præcepta negativa legis naturalis prohibent tantum actiones per se intrinsecè & ex natura sua malas, & dissidentes naturæ rationali, ut mentiri, furari, adulterium committere, falsum testimonium proferre &c. Res autem per se & intrinsecè mala, non potest non esse mala, quia essentia rerum sunt invariabilis: Ergo non potest dispensatio efficere ut non sit mala, ita ut illi auferat naturalem malitiam.

Quod diximus de præceptis negativis legis

naturæ, cum proportione dicendum est de affirmatibus; præcepta enim affirmativa legis naturæ, obligant tantum in illis occasionibus, in quibus omissione actus præcepti esset intrinsecè & per se mala: Ergo hæc omissione non potest non esse mala, & fieri nequit ut per dispensationem admittatur illi malitia, ita ut actus illi omissioni oppositus, non sit adhuc moraliter necessarius.

13. Secunda verò pars conclusionis, quæ asserit posse dispensari impropriè in his quæ sunt de jure naturæ, mutando scilicet materiam ex qua legis obligatio oriebatur, patet in dispensatione votorum, quæ sunt de jure naturæ, & tamen per potestatem Ecclesiasticam in illis dispensatur impropriè, quatenus autoritate superioris dispensans sit ut hoc quod comincetur sub voti, non continetur, in quantum determinatur in hoc casu, hoc non esse congruum materiam voti, ut ait D.Thomas 2.2. quæst. 88. art. 10. ad 2. Idem magis constabit ex infra dicendis.

14. Dico tertio, legem naturalem nonnquam egere declaratione & interpretatione. Cum enim omnia legis naturæ præcepta non sint æquæ nota, & æquæ intellectu facilia, quædam ex illis aliqua declaratione & interpretatione indigent, ad hoc ut verus corum sensus habeti possit. Exempli gratiæ lex naturalis quæ jubet servari secretum, egere aliqua interpretatione, cum illa non obliget in omni casu, in eo scilicet in quo custodia secreti noceret Republicæ. Similiter in lege naturali prohibente homicidium, explicandum est id non intelligi de occidente cum moderamine inculpata tutela, vel alia justa de causa. Et in lege naturali præcipiente restituì alienum, intelligendum est, si fieri possit sine periculo vita, vel famæ, quæ major bonum est; vel sine damno domini vel alterius; puta si furiosus ensem suum repeatat ad occidendum, vel prodigus pecuniam ad profundendum.

15. Quæres, an Epiikia in lege naturali locum habeat? Respondeo negativè: Epiikia enim est interpretationis mentis legislatoris, quando expressa ab eo haberi non potest; unde si præfens ipse mente suam explicet, talis mentis expressio à legislatore facta, Epiikia non est: At in lege naturali non est opus hac interpretatione, cum ipsa legislatrix ratio, quæ legem tulit & dictavit, v.g. depositum esse restituendum, dicter illud non esse restituendum, dum peritur in damnum alicuius: Ergo in lege naturali Epiikia locum non habet.

16. Objicies primò contra prima in conclusione: Lex vere & propriè mutatur per derogationem: Sed legi naturali derogari potest: Ergo illa potest verè & propriè mutari. Major constat, Minor probatur. Per leges civiles derogatur iuri naturali, ut constat in legibus usucaptionis & præscriptionis, quæ auferunt à vero domino quod suum est, illudque transferunt in dominium usucaptionis, cùm tamen sit legis & juris naturalis, ut nullus proprijs bonis ab altero spoliatur: Ergo iuri naturali per positivum derogari potest.

Respondeo, concessa Majori, negando Minorem, nam per leges usucaptionis, & præscriptionis, non derogatur propriè legi naturali præcipienti quod nullus proprijs bonis ab altero spoliatur, sed solum fit mutatio materiae legi antea subjectæ. Lex enim naturalis prohibet tantum ne retineatur alienum, domino rationaliter invito: cùm verò per leges usucaptionis & præscriptionis transfert dominium bonorum præscriptorum, dominus non est rationabiliter invitatus; quia ni-

mirum leges illæ institutæ sunt ad bonum communitate tuendum & conservandum, ne scilicet rerum dominia diu incerta maneat, & ne lites interminabiles fiant, & supra numerum multiplicentur.

17. Objicies secundò contra secundam conclusionem: homicidium, furtum, fornicatio, poligamia, & disolutio matrimonij, legi & juri naturali repugnant: At Deus in his omnibus dispensare potest, in modo & de facto dispensavit: Ergo in lege & jure naturali dispensare potest. Major constat, Minor verò varijs exemplis ex scriptura de sumptis declaratur. Deus enim dispensavit cum Abraham ut filium suum interficeret & immolaret Genet. 22. Item cum Israëlitis ut Aegyptum spolarent, & vasæ aurea & argentea, quæ conmodatò ab Aegyptijs acceperant, secum abducent, Exodi 12. Jussit quoque Osea Propheta, ut afflimeret sibi mulierem fornicariam, & ex ea filios fornicationis suscipret, Osea 1. Demum dispensavit cum Iudeis, ut plures haberent uxores, eis que permisit uxores dimittere per libellum repudiij, & alias ducere, ut appareat ex Genesi, Exodo, ac Deuteronomio.

Respondeo concessa Majori, negando Minorem, & ad ejus probationem dico, Deum in prædictis casibus non dispensasse propriè in lege & jure naturæ, sed impropriè tantum, mutando materiam, & eam per mutationem subtrahendo legi naturali. Nam in primo exemplo, tanquam supremus dominus vitæ & necis omnium, dedit Ius Abrahæ in vitam innocentis, vel eo tanquam ministro & executore ut voluit: Lex autem naturalis non prohibet homicidium innocentis in tali casu.

In secundo tanquam supremus dominus bonorum omnium, habens in manu sua dominium creaturarum, transstulit dominium Aegyptiorum in Israëlitas, vel tanquam judex supremus punivit Aegyptios hac poenâ, propter crudelitatem commissam in Israëlitas, & usum sacrilegum vasorum illorum, quæ ad idolorum cultum applicaverant, ut inuit Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 7. Vel denique Israëlitis reddidit mercedem laborum suorum, quæ fuerant fraudati ab Aegyptijs, ut loquitur Scriptura Sap. 10.

In tertio casu Deus tanquam supremus dominus corporum, potens efficere per se quod faciunt mas, & femina permutum consensum legitimum, quoad corporum traditionem, dedit hanc meretricem Osee in uxorem, antequam ad eam accederet, propter mysterium quod eo facto tunc representabatur, quatenus scilicet ipse Deus debebat in sponsam assumere naturam humanam, quæ per peccatum primorum parentum, & innumeris alia, seipsum turpiter prostituerat, & meretrici infami similem se reddiderat. Alij tamen existimant, verum & legitimum consensum conjugalem inter Oseam & mulierem illam ante copulam carnalem intercessisse, quia (inquit) consensus est causa formalis matrimonij, quæ à Deo suppleri nequit. Nec obstat quod talis mulier in Scriptura appelletur fornicaria, idèo namque sic appellatur, non quod esset tunc meretrix, sed quia antea fuerat talis; non enim est insolitus in Scriptura, res interdum retinere denominationem eorum quæ antea fuerant: Eva enim, post formationem suam, appellata est ab Adamo os Genes. 2. Hoc nunc os ex offibis meis, quia ante formationem talis erat. Et serpens à Moysi ex virga ejus productus, non definit adhuc appellari virga Exodi 7. Levorari virga Aaron virgas eorum. Eodem quoque modo mul-

lier

lier Osea tradita, fornicaria appellatur, quia ante suum casum Osea matrimonium talis erat: Filii vero ex tali matrimonio progeniti, propter matris opprobrium, filii fornicationum nuncupantur.

In quarto casu, qui duas continet partes, alteram de poligamia, alteram de dimissione uxoris per libellum repudiij, dicendum est, Deum tanquam naturæ authorem, cui subjacent matrimonij iura, in ordine ad naturæ propagationem, & commune bonum totius speciei instituta, & tanquam supremum dominum corporum; dominium corporum ab una uxore in plures divisi, quando Iudeis simul habere plures uxores permisit; & irritasse prioris matrimonij vinculum, cum illis concessis uxores dimittere per libellum repudiij. Unde in utroque casu fuit solum mutatio materiæ, non verò stricta legis naturalis dispensatio; quia lex naturalis nunquam obligavit ut non fieret matrimonium unius cum pluribus, Deo sic disponente de jure & contractu matrimonij. Similiter lex naturalis tantum prohibet repudium uxorum, quandiu matrimonium manet insolitum; soluto autem matrimonij vinculo, non vetat quod conjuges possint transire ad alias nuptias.

18. Quæres, an possit dari ignorantia invicibilis juris naturalis?

Respondeo in jure naturali tria esse genera præceptorum: quædam sunt universalissima, quæ (ut supra dicebamus) non tam dicenda sunt præcepta, quam præceptorum omnium principia. Cujusmodi sunt ista: Bonum est faciendum. Malum est fugiendum. Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Deus est colendus. Parentes sunt honorandi. Alia quæ ex ipsis per facilem discursum deducuntur, qualia sunt præcepta non fornicandi, non furandi, non mentendi; & similia. Demum alia sunt quæ ex primis, vel ex secundis, non nisi longo ac difficulti discursu deducuntur; qualia sunt præcepta quæ prohibent aliquos contractus, qui revera usurarij, vel simoniaci sunt, at tales evidenter non apparent, sed de hoc difficultas & controversia est inter Doctores, alijs affirmantibus, alijs negantibus. De præceptis naturalibus primi vel secundi generis, nunquam potest dari ignorantia invicibilis. Quia prima sunt culibet notissima, & in tabulis cordis descripta, unde nullus sinistrit ea ignorare, ut ait Augustinus concione 25. in Psal. 118. Secunda verò, per facilem discursum possunt à primis deduci. Et licet aliqua gentes ista præcepta ignorent, existimantes licitum esse furari & fornicari, hæc tamen ignorantia culpabilis & invicibilis est, quia oritur ex propria hominis culpa, nempe ex prava consuetudine, & habitibus corruptis, ob quos in eam opinionem quis adducitur, ut credat illud esse licitum, quod illicitum esse cerneret, & citò judicaret, nisi esset pravorum affectum tenebris obsecratus, & nisi peccatis quæ contra legem nature committrit, divinæ illuminationi, & radijs legis naturalis, obsecrum culpabile ponere. Unde D.Thomas qu. 3. de malo art. 7.

Quod gratia alicui non apponatur, non est causa ex Deo, sed ex eo quod ipse ei gratia non apponit, impedimentum gratia praefat, in quantum avertitur à non avertente se lumine ut Dionysius dicit.

19. Quantum verò ad præcepta tertiae classis, valde probabile est, posse dari de illis ignorantiam invicibilem & inculpabilem: quia illa nec sunt culibet immediatè, per se nota, nec per facilem discursum possunt ex primis vel secundis deduci, sed indigent longo & difficulti discursu, cuius rusticis & indocti sunt incapaces. Unde lex naturalis,

quantum ad ista præcepta, omnibus non intimatur, nec promulgatur, cùm promulgatio legis naturæ fiat per dictamen rationis, & per discursum naturalis. Unde cùm lex vim obligandi non habeat, nisi applicetur hominibus per promulgationem, seu intimationem, ut supra cap. 1. declaravimus, lex naturalis non obligat omnes, quantum ad ista præcepta, subindeque potest dari de illis ignorantia invicibilis, & excusans à peccato. Sed de hoc fusi in nostro Clypeo tract. de legibus, disp. 3. art. 3.

CAPUT IV.

De lege humana.

§. I.

De existentia & quidditate legis humanae.

1. Præter legem naturalem & divinam, adhuc necessarias esse leges humanas, probat D.Thomas huc qu. 91. art. 3. ex eo quod lex naturalis, vel divina, generalis est, & solum complectitur quædam generalia principia morum per se nota, & ad summum extenditur ad ea quæ necessaria illatione ex illis principijs deducuntur: præter illa verò nonnulla alia sunt necessaria in Republica humana, ad rectam ejus gubernationem & conservationem; ideoque necessarium fuit, ut per humanam rationem magis in particulari determinarentur generalia illa principia morum, quod fit per leges humanas. Idem ostendit qu. 95. art. 1. ubi docet necessarium fuisse ad pacem hominum & virtutem, alias leges ab hominibus imponi, quibus improbi & protervi, metu peccatum a viuis cohiberentur, & ad virtutem impellerentur, quia ut Philosopher dicit 1. Politic. cap. 2. Sicut homo, si sit perfectus virtute, est optimum animalium; ita si sit separatus a lege & iustitia, est pessimum omnium. Hanc rationem tangit Isidorus lib. 5. Ethimol. cap. 20. his verbis: Facta sunt leges, ut humano metu humana coercetur audacia, tanta que inter improbus innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refraneta nocendi facultas. Unde si nulla essent leges humanæ, quæ licentiam agendi cohiberent, adulteria, furtæ, homicidia, & quælibet alia sceleræ, quæ statim Republicam funditus everteret, impune grafsarentur, juxta illud vulgatum Augustini: Remota iustitia (quæ per leges humanas potissimum statuitur) quid sunt regna, nisi magna latrocinia?

2. Lex humana est Ordinatio rationis humana ad bonum communem, ab eo qui curam communicatis habet sufficienter promulgata. Bonitas hujus definitionis patet ex dictis supra cap. 1. cùm definitionem legis in communis exposuimus. Sed circa ultimam particulam difficultas est, & controversia apud Theologos, qualcum promulgationem requirat lex humana, ut obligari? Pro resolutione.

3. Dico primò, stando in solo jure naturali, ut lex tam civilis quam pontificia censeatur sufficienter promulgari, sufficit quod publicetur in curia. Ratio est, quia ad promulgationem sufficiens ex natura rei, sufficit quod lex taliter publicetur, quod de facili possit venire in noritiam subditorum: Sed promulgatione facta in curia, lex in noritiam subditorum facile devenire potest; nam cùm ad Principis sedem frequens sit recursus & concursus